

Ton Jansen
De sleutel ligt in Washington
Achtergronden van de oorlog in Oekraïne en blik op de toekomst
van Europa
Een oproep tot bezinning

Ter herdenking van de val van de Muur 33 1/3 jaar geleden
op 9 november 1989

Voor Elena en voor alle mensen die onder
dit zinloze geweld lijden

Ton Jansen

De sleutel ligt in Washington

Achtergronden van de oorlog in Oekraïne
en blik op de toekomst van Europa
Een oproep tot bezinning

DALLADION

Eerste druk: maart 2023
Tweede, enigszins aangepaste druk: maart 2023
Derde, lichtelijk verbeterde druk: mei 2023

ISBN 978-90-76921-37-2
NUR 740, 689, 686, 697

Druk: Printforce, Culemborg
Ontwerp omslag: Herman Boswijk / Ton Jansen
Afbeelding voorzijde: Rotunda van het Capitool in Washington DC

© 2023 Palladion, Rotterdam
Palladion is een imprint van Perun Boeken

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *No part of this book may be reproduced, in any form, without written permission from the publisher.*

‘De uitbreiding van de NAVO zou de meest noodlottige fout zijn van de Amerikaanse politiek in het hele tijdperk na de Koude Oorlog.’

George F. Kennan, *‘A Fateful Error’*
New York Times, 5 februari 1997, Section A, pag. 23

‘De oorlog in Oekraïne is niet alleen een militair conflict; het is ook een economische oorlog en een informatieoorlog.’

‘Wapenleveranties betekenen dat de oorlog nodeloos wordt verlengd.’

Generaal b.d. Harald Kujat, *‘Ukrainekonflikt: “Jetzt wäre der richtige Zeitpunkt, die abgebrochenen Verhandlungen wieder aufzunehmen”’*.
Zeitgeschehen im Fokus, Nr. 1, 18 januari 2023

‘Zolang deze oorlog voortduurt, zullen mensen over de hele wereld blijven lijden en zal het schrikbeeld van een catastrofale gebeurtenis ... blijven opdoemen. Het wordt tijd dat Rusland, Oekraïne en het Westen inzien dat er maar één manier is om aan die risico's een einde te maken: de wapens neerleggen en naar de onderhandelingstafel komen.

Connor Echols, *‘Diplomacy Watch: Did Boris Johnson help stop a peace deal in Ukraine?’*
Responsible Statecraft, 2 september 2022

‘Als ik munitie stuur, dan doe ik mee aan de oorlog. En ik wil niet meedoen aan de oorlog, ik wil vrede.’

Luiz Inacio Lula da Silva, president van Brazilië,
tijdens zijn bezoek aan Washington op 10 februari 2023

‘Ik zou mezelf zonder probleem opofferen om deze hel te beëindigen.’

Halyna Luhova, burgemeester van de oekraïense stad Cherson
New York Times, 10 februari 2023

INHOUD

INHOUD.....	7
VOORWOORD	9
VOORWOORD BIJ DE TWEEDE DRUK	11
VOORWOORD BIJ DE DERDE DRUK	11
INLEIDING.....	13
DEEL I: ACHTERGRONDEN	
HOOFDSTUK 1: VOORGESCHIEDENIS	19
‘Geen duimbreed!’	20
Uitbreiding van de NAVO na 1991	26
Kleurenrevoluties in 2003 en 2004.....	30
Veiligheidsconferentie van München 2007.....	33
NAVO-top in Boekarest in 2008	34
Majdan-revolutie 2013-2014.....	36
Annexatie van de Krim 2014	37
HOOFDSTUK 2: OORLOG!.....	41
Oplopende spanningen.....	41
Olie op het vuur	43
Invasie	47
Normandië-overleg 2019-2021.....	48
DEEL II: HEDEN	
HOOFDSTUK 3: WAT NU?.....	55
Een gigantische illusie	55
HOOFDSTUK 4: DE ENIGE OPLOSSING	57
Rusland	57
Oekraïne	58
Europese Unie.....	61
Verenigde Staten.....	64
Europa ontwaak!.....	69

DEEL III: NIEUWE WEGEN

HOOFDSTUK 5: EEN NIEUW EUROPA	75
Twistappel	77
Een neutraal Europa als midden tussen Oost en West.....	79
Nieuwe veiligheidsstructuur.....	83
Slotsom	86
HOOFDSTUK 6: SOCIALE DRIEGELEADING ALS ALTERNATIEF VOOR DE EENHEIDSTAAT	89
Nationaliteitenvraagstuk.....	89
De ‘andere handeling’	93
Sociale driegeleding.....	96
HOOFDSTUK 7: TAALWET VAN 2019	99
Inhoud en doelstelling	99
Praktische gevolgen	102
Sociale driegeleding en de taalwet.....	105
HOOFDSTUK 8: SOCIALE DRIEGELEADING IN DE PRAKTIJK.....	109
Autonomie voor het volksleven in Oekraïne.....	113
Gezonde rivaliteit	115
Autonomie of vrij geestesleven?	118
 SAMENVATTING EN CONCLUSIE	 125
 BIJLAGEN	
BIJLAGE I: ARTIKEL HENRY KISSINGER.....	135
BIJLAGE II: LEZING VAN GEORGE FRIEDMAN.....	140
BIJLAGE III: INTERVIEW MET JAAP DE HOOP SCHEFFER	146
 NOTEN	 159
 VERDER LEZEN.....	 225

VOORWOORD

Anders dan wellicht verwacht zou worden ligt aan dit boekje geen minutieus uitgewerkt plan ten grondslag. Het is veeleer de spontane vrucht van een gesprek met russische vrienden, waarbij ondergetekende aanbod zijn visie op de toen reeds enkele maanden aan de gang zijnde oorlog in Oekraïne op papier te zetten, in de achteraf naïef gebleken veronderstelling dat dit hooguit een ochtendje werk zou zijn.

Van het een kwam het ander en al schrijvende breidde de inhoud zich vanzelf steeds meer uit. Wat aanvankelijk niet meer dan het werk van enkele uren leek te zijn, bleek uiteindelijk maanden tijd te vragen. Waarbij niet alleen inzichten die in de loop van ruim dertig jaar ervaring en studie zijn ontstaan, een plaats hebben gekregen, maar ook talrijke interessante ontdekkingen werden gedaan die niet in het overzicht mochten ontbreken, net zo min als de nieuwe ontwikkelingen waarover dagelijks in de media werd bericht. Teneinde de verhaallijn niet te veel te onderbreken zijn deze nieuwe onderzoeksresultaten in veel gevallen niet in de hoofdtekst opgenomen, maar in afzonderlijke noten. Hier is in alle gevallen ook een verwijzing te vinden naar de boeken, artikelen, documenten en websites, waarvan bij dit onderzoek gebruik is gemaakt. Deze bronnen zijn in principe allemaal, of bijna allemaal via het internet te raadplegen. Voor zover de lezer deze talrijke verwijzingen als een storende onderbreking van het leesproces ondervindt, kan lezing ervan ook achteraf plaatsvinden of eventueel helemaal achterwege blijven.

Bij dit alles is er niet naar gestreefd om een zo volledig mogelijk overzicht te geven, bijvoorbeeld van de uitbreiding van de NAVO of de recente geschiedenis van Oekraïne, maar zijn slechts die gebeur-

tenissen belicht die van belang zijn om te begrijpen hoe deze mensonterende oorlog ooit heeft kunnen ontstaan en vooral hoe hij weer zo spoedig mogelijk beëindigd kan worden. Want iedere dag dat dit zinloze bloedvergieten voortduurt is een dag te lang.

Met het beëindigen van de vijandelijkheden is het probleem evenwel nog niet opgelost. Daarvoor is ook een visie op de toekomst nodig, iets wat in de berichtgeving over deze oorlog node wordt gemist. Hiertoe een aanzet geven is mede wat dit boekje beoogt.

Hoewel de auteur zich bij het schrijven van dit boekje alle moeite heeft gegeven om een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld te schilderen, zijn vergissingen desondanks niet uitgesloten. Naar de overtuiging van de auteur kan dit echter slechts ondergeschikte punten betreffen, niet de diepere essentie. Uiteindelijk zullen de tijd en het leven leren wat werkelijk waar is. Want, zo zei Goethe: ‘Alleen wat vruchtbaar is, is waar’.

Rest mij ten slotte nog mijn hartelijke dank uit te spreken jegens alle mensen die op de een of andere manier aan de totstandkoming van dit boekje hebben bijgedragen. Moge het zijn weg in de wereld vinden naar de mensen van goede wil, die zo snel mogelijk een einde aan deze oorlog willen zien en – net als de auteur – niet tevreden zijn met het oppervlakkige en eenzijdige beeld dat de media ons voor-schotelen, maar zich op basis van eigen onderzoek een gedegen oordeel over deze oorlog willen vormen. Hieraan bij te dragen, door aandacht te vragen voor *beide* kanten van de medaille, is wat met dit boekje is nagestreefd. In de hoop hiermee een bijdrage aan de vrede in Europa en de wereld te leveren.

Ton Jansen

Rotterdam, 1 maart 2023

VOORWOORD BIJ DE TWEEDE DRUK

Afgezien van enkele taalkundige correcties en twee kleine tekstuele aanvullingen in het Voorwoord en Bijlage III zijn in deze nieuwe uitgave verder geen wijzigingen aangebracht.

Ton Jansen

Rotterdam, 13 maart 2023

VOORWOORD BIJ DE DERDE DRUK

Behalve enkele kleine taalkundige correcties en inhoudelijke aanvullingen, met name in de noten 19, 31, 111, 162, 188 en 191, benevens de toevoeging van een lijst met aanbevolen literatuur is deze derde druk verder ongewijzigd.

Ton Jansen

Rotterdam, 18 mei 2023

INLEIDING

Sinds russische troepen een jaar geleden Oekraïne binnenvielen, is de oorlog alom het gesprek van de dag, zoals eerst de coronakrisis dat was. Hoe kan het ook anders bij zo'n ingrijpende en tragische gebeurtenis met zulke verstreckende gevolgen?! Waarbij velen, niet alleen in Oekraïne maar ook hier in het Westen, zich vertwijfeld afvragen waarom dit allemaal nodig was, wat de oorzaak van dit conflict is. Het antwoord dat media en politici op deze vraag geven is simpel: vrijwel zonder uitzondering wordt de oorlog in Oekraïne in de berichtgeving voorgesteld als een gevolg van russische agressie, terwijl Poetin afgeschilderd wordt als een op macht beluste dictator, die op het herstel van de uiteengevallen Sovjet-Unie uit is. Als wij hem nú in Oekraïne niet stoppen, zo luidt de boodschap, zal hij zeker verder gaan en bijvoorbeeld ook de Baltische landen bezetten.¹

Hoe aannemelijk en overtuigend dit verhaal ook klinken mag, bij nadere beschouwing blijkt het maar een zeer eenzijdig beeld van de werkelijkheid te geven, waarbij de ene kant van de zaak in hoge mate wordt overbelicht en de andere kant in even hoge mate onderbelicht. Dit geldt niet alleen voor de oorzaken van de oorlog, maar ook voor de gevolgen ervan. Waar we – terecht – dagelijks over het vele schrijnende leed aan oekraïense kant horen en lezen, daar wordt er – ten onrechte – over het leed aan russische kant met vrijwel geen woord gerept. Toch worden ook daar vele jonge levens in de knop gebroken en moeten vele vrouwen hun zoon of man en vele kinderen hun vader missen. Ook is er – wederom terecht – uitgebreid aandacht voor de russische oorlogsmisdaden, maar – wederom ten onrechte – niet of nauwelijks voor de oorlogsmisdaden die blijkens diverse mensenrechtenorganisaties ook aan oekraïense kant worden begaan, zij het

broederstrijd draagt. Wie zich namelijk in de achtergronden van deze oorlog verdiept, zoals in deze beschouwing wordt geprobeerd, kan – als hij de feiten tot hun recht laat komen – daarbij niet anders dan concluderen, dat *ook anderen dan Poetin een aandeel in het ontstaan van deze strijd* hebben, zoals bijvoorbeeld de Amerikaanse regering, de NAVO, de EU die als een schoothondje achter de VS aanloopt en ten slotte ook de regering in Kyiv zelf die Ruslands gevoeligheden de laatste jaren stelselmatig met voeten heeft getreden. Voor zover in dit boekje derhalve getracht wordt begrip te wekken voor Poetins houding, moet dit dus niet worden gezien als rechtvaardiging van zijn daden, maar *uitsluitend* als een poging om te begrijpen hoe deze oorlog heeft kunnen ontstaan en hoe hij zo spoedig mogelijk weer beëindigd kan worden, en tevens hoe in de toekomst dergelijke conflicten mogelijkerwijs voorkomen kunnen worden. Poetin tot zondebok bestempelen, hem ‘waaninnig’ noemen of zonder meer op één lijn stellen met Hitler en Stalin brengt ons wat dit betreft volstrekt niet verder.

Hoe, zo is nu de vraag, is het tot die fatale dag in februari 2022 gekomen, waarop Rusland Oekraïne binnenviel? Wat heeft Poetin tot zijn noodlottige besluit bewogen?

DEEL I

ACHTERGRONDEN

HOOFDSTUK 1: VOORGESCHIEDENIS

Wanneer we de berichten in de kranten over de oorlog in Oekraïne volgen, blijkt de oorzaak van de oorlog vooral te worden gezocht in Poetins machtswellust en zijn streven om het uiteengevallen Sovjet-rijk te herstellen. Als Poetin nú niet wordt gestopt, zo wordt met stelligheid beweerd, zullen ook andere landen van het voormalige Oost-blok, ja heel Europa, niet veilig voor hem zijn. Zo bezien gaat de strijd die nu in Oekraïne wordt gevoerd dus niet alleen om de zelfstandigheid van dit land, maar om de verdediging van heel de westerse wereld en de westerse waarden, ofwel van de democratie tegen de autokratie. Daarom is Oekraïnes strijd ook ónze strijd!

Ogenschijnlijk een heel aannemelijk verhaal, wat dan ook door vele mensen als dé werkelijkheid wordt gezien. Staan we echter wat langer bij deze opvatting stil, dan kan ons met name de eenzijdigheid daarvan opvallen, in de zin dat de hele kwestie hoofdzakelijk van de westerse kant wordt belicht, waarbij Poetin als boosdoener wordt gezien en het Westen, met name Oekraïne, als slachtoffer. Opvallenderwijs is daarbij niet of nauwelijks oog voor de rol van het Westen, met name de VS en de NAVO, bij het ontstaan van dit conflict en evenmin voor de bedreiging die voor Rusland van het Westen uitgaat. Wie zich werkelijk in dit conflict verdiept, kan niet anders dan constateren dat ook deze factoren van grote betekenis zijn.

Willen we ons werkelijk een beeld vormen van het ontstaan van deze oorlog, of van welke historische gebeurtenis dan ook, dan zijn twee zaken bepalend: van welk *beginpunt* wordt uitgegaan? En: welke *motieven* spelen er een rol? Ten aanzien van deze twee punten verschillen de opvattingen in de mainstreammedia enerzijds en bij diverse deskundigen anderzijds diametraal: in het eerste geval neemt

men de inval in Oekraïne begin dit jaar als uitgangspunt (waarbij men dus doet alsof dit conflict uit de lucht is komen vallen en geen voorgeschiedenis heeft), terwijl het motief zoals gezegd hoofdzakelijk in Poetins persoonlijkheid, met name in zijn – al dan niet vermeende – machtswellust wordt gezocht. Daarentegen benadrukt Rusland zelf, daarin gesteund door een kleine groep deskundigen alsmede door diverse, niet direct bij het conflict betrokken landen, zoals Turkije en China, dat dit conflict een lange voorgeschiedenis heeft, waarbij men de gebeurtenissen sinds de val van de Muur in 1989 en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 niet buiten beschouwing kan laten, terwijl men bij de zoektocht naar de motieven ook zeker de veiligheidssituatie van Rusland niet kan negeren. Hoe ziet het beeld van deze oorlog eruit, wanneer we deze twee aspecten bij onze beschouwing betrekken?

‘Geen duimbreed!’

Op zoek naar de achtergronden en oorzaken van de huidige oorlog in Oekraïne kunnen we niet om de gebeurtenissen in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw heen. Nadat in november 1989 de Berlijnse Muur was geopend en het Warschaupact tekenen van ontbinding begon te vertonen³, diende zich de vraag aan wat er met Oost-Duitsland moest gebeuren? Moest dit land zelfstandig blijven? Of moest het aansluiting zoeken bij zijn westerse buur?

Om redenen die nooit helemaal zijn opgehelderd kozen de belangrijkste politieke leiders in het Westen, zoals de toenmalige president George Bush sr. en de duitse bondskanselier Helmut Kohl, pertinent voor deze tweede optie, dit ondanks het feit dat veel deskundigen van mening waren dat beide landen hier zowel economisch als cultureel niet klaar voor waren. Wat – en dit ter zijde – door de loop van de geschiedenis vervolgens uitdrukkelijk is bevestigd.

Afbeelding 1: De landen van het Warschaupact tot 1968. Albanië stapte in 1968 vanwege het neerslaan van de Praagse Lente uit het Warschaupact, terwijl door de aansluiting bij de Bondsrepubliek aan het lidmaatschap van de DDR in 1990 een einde kwam.

In de daaropvolgende tijd reisde een heel contingent westerse leiders, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken James Baker III voorop, met in zijn kielzog onder andere zijn Duitse ambtsgenoot Hans Dietrich Genscher en bondskanselier Helmut Kohl, benevens de Britse premier Margaret Thatcher en haar minister van Buitenlandse Zaken Douglas Hurd plus de Franse president François Mitterrand naar Moskou om aldaar met de Russische president Michail Gorbatsjov de kwestie van de Duitse eenwording te bespreken. Cruciaal punt daarbij was het veiligheidsaspect: moest het verenigde Duitsland zich aansluiten bij de NAVO of bij het Warschaupact? Of bij beide? Of kon het beter neutraal blijven? In het eerste geval, aansluiting bij de NAVO, zou het voormalige Oost-Duitsland in het westerse kamp terecht komen en van bondgenoot tot potentiële vijand voor Rusland worden. Geen aantrekkelijk vooruitzicht uiteraard, en Gorbatsjov stond hier dan ook aanvankelijk zeer sceptisch tegenover. Want wie weet welke landen nog meer zouden volgen als dit eerste schaap over de dam was?!

Met beloften van omvangrijke financiële steun⁴ en toezeggingen dat Rusland bij de vormgeving van een nieuwe Europese veiligheidsstructuur zou worden betrokken en dat er geen buitenlandse NAVO-

troepen zouden worden gelegerd in voormalig Oost-Duitsland, maar vooral dankzij de verzekering van James Baker dat de NAVO 'geen duimbreed' ('*not one inch*') verder naar het oosten zou opschuiven, wist men Gorbatsjov uiteindelijk te bewegen zich niet langer tegen het NAVO-lidmaatschap van het verenigde Duitsland te verzetten: op 12 september 1990 werd in Moskou door de ministers van Buitenlandse Zaken van de VS, Rusland, West-Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, alsmede door de premier van Oost-Duitsland, het zogeheten 'Twee-plus-Vier-Verdrag' ('*Two Plus Four Agreement*') ondertekend. Precies drie weken daarna, op 3 oktober 1990, werd vervolgens de duitse eenwording een feit.⁵

Diverse auteurs hebben achteraf beweerd, dat nooit een dergelijke belofte aan Gorbatsjov zou zijn gedaan, omdat dit niet in het 'Twee-plus-Vier-Verdrag' zou staan.⁶ Dit laatste klopt, maar vrijgegeven geheime documenten van de gesprekken die James Baker en anderen in het voorjaar van 1990 met Gorbatsjov en zijn minister van Buitenlandse Zaken Eduard Sjeverdnadze hebben gevoerd, wijzen onomstotelijk uit dat wel degelijk van een dergelijke belofte sprake is.⁷

Van doorslaggevende betekenis is in dit opzicht het onderhoud dat op 9 februari 1990 in Moskou in aanwezigheid van Sjeverdnadze tussen Baker en Gorbatsjov plaatsvond. Tot het uiterste gemotiveerd om de russische leider voor zijn plan aangaande de duitse eenwording en het NAVO-lidmaatschap van het verenigde Duitsland te winnen, wees Baker Gorbatsjov op het gevaar dat een verenigd Duitsland los van de NAVO wederom een bedreiging voor de vrede in Europa en de wereld zou kunnen vormen, ditmaal zelfs van kernwapens voorzien. Inbedding in de NAVO zou dit daarentegen voorkomen. Waarop hij vervolgde: 'Wij [president Bush en hijzelf] begrijpen dat het niet alleen voor de Sovjet-Unie maar ook voor andere Europese

landen belangrijk is garanties te hebben dat, indien de Verenigde Staten hun aanwezigheid in Duitsland in het kader van de NAVO handhaven, *geen duimbreed* van de huidige militaire jurisdictie van de NAVO zich in oostelijke richting zal uitbreiden'. Waarna hij nog een kleine stap verder ging en verzekerde: 'Wij zijn van mening dat overleg en besprekingen in het kader van het "Twee-plus-Vier"-mechanisme moeten garanderen dat de eenwording van Duitsland er niet toe leidt dat de militaire organisatie van de NAVO zich naar het oosten uitbreidt. Zo denken wij erover'.⁸ Duidelijke taal, waar geen misverstand over kon bestaan.

Alsof dit nog niet voldoende was, roerde Baker de kwestie nogmaals aan, ditmaal in de vorm van een vraag: 'Ik wil u een vraag stellen, die u nu niet hoeft te beantwoorden. Stel dat de eenwording plaatsvindt, wat heeft u dan liever: een verenigd Duitsland buiten de NAVO, absoluut onafhankelijk en zonder Amerikaanse troepen; of een verenigd Duitsland dat zijn banden met de NAVO behoudt, maar met de garantie dat de jurisprudentie of de troepen van de NAVO zich niet ten oosten van de huidige grens zullen uitbreiden?'⁹ Zo gaf Baker Gorbatsjov in één en hetzelfde gesprek tot drie maal toe de verzekering dat de NAVO in het geval van de Duitse eenwording niet in oostwaartse richting zou uitbreiden.

Dat Baker dit inderdaad zo heeft gezegd, is aan geen twijfel onderhevig. Deze toezeggingen, inclusief de opmerking 'geen duimbreed', zijn namelijk vrijwel letterlijk hoogstpersoonlijk door hem bevestigd in de brief die hij direct na het onderhoud aan de – voor de volgende dag in Moskou verwachte – Duitse bondskanselier Helmut Kohl zond, ter voorbereiding op het gesprek dat deze samen met zijn minister van Buitenlandse Zaken Hans-Dietrich Genscher met Gorbatsjov zou hebben. Daarbij gaf Gorbatsjov, die zich op dat moment niet wilde vastleggen, volgens Baker op zijn vraag ten antwoord, dat

de Sovjetleiding 'al deze opties serieus in overweging zou nemen'. Om vervolgens met grote stelligheid te verklaren: 'Elke uitbreiding van de NAVO-zone zou zeker onaanvaardbaar zijn'.¹⁰ 'Daar zijn we het mee eens', verklaarde Baker ronduit.¹¹

Zoals gezegd maakten de dag daarop, zaterdag 10 februari 1990, de duitse bondskanselier Helmut Kohl en diens minister van Buitenlandse Zaken Hans-Dietrich Genscher hun opwachting bij Gorbatsjov. Voortbordurend op de koers die Baker de vorige dag had uitgezet deelde Kohl Gorbatsjov mee: 'Wij zijn van mening dat de NAVO haar werkterrein niet moet uitbreiden. Wij moeten een redelijke oplossing vinden. Ik heb alle begrip voor de veiligheidsbelangen van de Sovjet-Unie en ik besef dat u, mijnheer de secretaris-generaal, en de Sovjetleiding het Sovjetvolk duidelijk zullen moeten uitleggen wat er aan de hand is'. Zo beloofde ook Kohl, zij het iets minder stellig dan Baker, dat Gorbatsjov zich geen zorgen hoefde te maken over een eventuele oostwaartse uitbreiding van de NAVO, nadat beide Duitslanden verenigd waren.¹²

Niet alleen van politieke zijde, maar ook van de kant van de NAVO werden Rusland vergelijkbare garanties toegezegd. In de lezing die hij op 17 mei 1990 voor het *Bremer Tabak Collegium* hield zei de toenmalige secretaris-generaal van de NAVO, Manfred Wörner, namelijk: 'Het blote feit dat wij bereid zijn geen NAVO-troepen buiten het grondgebied van de Bondsrepubliek [BRD, Bondsrepubliek Duitsland, het toenmalige West-Duitsland] in te zetten, geeft de Sovjet-Unie solide veiligheidsgaranties'. Teneinde Rusland extra zekerheid te verschaffen voegde hij hier nog aan toe: 'Bovendien kunnen wij ons een overgangsperiode voorstellen waarin een verminderd aantal Sovjettroepen in de huidige DDR [Duitse Democratische Republiek, het toenmalige Oost-Duitsland] gestationeerd kan blijven. Dit zal tegemoetkomen aan de bezorgdheid van de Sovjet-

De pagina's 24 t/m 224 maken geen deel uit van dit inkijkexemplaar.

VERDER LEZEN

Wie zich verder in het onderwerp wil verdiepen kan daarvoor – naast de in de noten genoemde literatuur – ook bij de navolgende werken terecht. Vermelding in deze lijst impliceert niet dat schrijver dezes het met alle in deze werken geuite standpunten eens is.

Abelow, Benjamin, *How the West brought War to Ukraine: Understanding how U.S. and NATO policies led to crisis, war and the risk of nuclear catastrophe* (Great Barrington, Massachusetts 2022). – Kort, maar belangwekkend essay, geheel en al gewijd aan de oorlog in Oekraïne, met een vergelijkbare strekking als het onderhavige boek. Daarnaast bevat dit essay verschillende nieuwe gegevens en gezichtspunten, onder andere over de gebeurtenissen die aanleiding werden tot de russische invasie van februari 2022. – De integrale tekst van dit essay is te raadplegen via: *How the West Brought War to Ukraine*. Medium.com. Zie ook: Spezial-Ausgabe: «Wie der Westen den Krieg in die Ukraine brachte». Die Weltwoche, 17 november 2022.

Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives* (New York ²2016; duitse uitgave: *Die einzige Weltmacht* (Rottenburg am Neckar ⁶2019)). – Klassieker op het gebied van de geopolitieke aspiraties van de VS van de adviseur van o.a. Jimmy Carter en Barack Obama. – Zoals de auteur in dit boek uiteenzet streven de VS er vooral naar om via de macht over het zogeheten euraziatische continent mondiale hegemonie te verwerven. Daarbij is het, als enige overgebleven supermacht na de val van de Sovjet-Unie, voor de VS vooral zaak om te voorkomen dat een nieuwe rivaal opkomt of een rivaliserende coalitie ontstaat. Oekraïne speelt hierbij als ‘pivotland’ (‘draaipunt’) een cruciale rol, want mét Oekraïne kan Rusland volgens Brzezinski zijn positie als wereldmacht herwinnen, terwijl het zonder Oekraïne hooguit een regionale euraziatische regionale grootmacht kan zijn. – Onmisbare

lectuur voor wie de huidige wereldsituatie wil begrijpen. – Helaas is dit in 1997 verschenen werk thans enigszins gedateerd en kan het geen antwoord geven op tal van dringende actuele vragen.

Engdahl, F. William, *Krieg in der Ukraine. Die Chronik einer geplanten Katastrophe* (Rottenburg am Neckar 2022). – Reeks essays van eind 2013, begin 2014, waarin de toenmalige ontwikkelingen in Oekraïne op de voet worden gevolgd, met o.a. speciale aandacht voor de rol van de VS en van ultranationalistische kringen bij deze gebeurtenissen. – Zeer ontvallend boek vol belangwekkende feiten, dat het huidige beeld over de oorlog volledig op zijn kop zet. – Net als *The Grand Chessboard* van Brzezinski een *must* voor de in de geopolitiek geïnteresseerde leek. – Overigens geldt ook voor dit boek dat het enigszins gedateerd is. Weliswaar verscheen eind 2022 een nieuwe uitgave, maar deze is niet geactualiseerd. – De opstellen uit dit boek zijn oorspronkelijk in het engels geschreven, maar voor zover valt na te gaan, zijn deze alleen in het duits in boekvorm verschenen. Wel zijn met enig zoeken op het internet enkele afzonderlijke opstellen in het engels te vinden.

Flottau, Renate, **Follath**, Erich, **Klußmann**, Uwe, **Mascolo**, Georg, **Mayr**, Walter & **Neef**, Christian, *Die Revolutions-GmbH*. Der Spiegel, № 46, 14 november 2005, 178–199. – Lang, zeer goed gedocumenteerd artikel vol bijzonderheden over de betrokkenheid van jonge, door de VS ondersteunde ‘beroepsrevolutionairen’ bij de volksopstanden in resp. Servië (2000), Georgië (‘Rozenrevolutie’ van 2003) en Oekraïne (‘Oranjerevolutie’ van 2004), waarbij in alle gevallen het zittende regime ten val werd gebracht. – Ten eerste aanbevolen voor wie meer wil weten over de verborgen politieke machinaties van de VS.

—, *Die Revolutions-GmbH II*. Der Spiegel, № 47, 21 november 2005, 184–194. – Vervolg van het vorige artikel, met als onderwerp de – mislukte – revoluties in Kirgizië en Azerbeidzjan in resp. 2004 en 2005 en de oppositionele jeugdbeweging *Zoebir* (witruussisch voor ‘wisent’ of ‘europese bizon’) in Belarus.

Friedman, George, *The Next Decade* (New York 2011), met name hoofdstuk 8: ‘The Return of Russia’. – In dit hoofdstuk schetst Friedman

de geopolitieke ontwikkelingen sinds de val van de Muur in 1989, met speciale aandacht voor de betrekkingen tussen Rusland en de VS en de – deels tegengestelde – belangen van beide grootmachten, o.a. aangaande Europa en de EU, Duitsland voorop (zie ook Bijlage II). – Zeer verhelderend om de huidige politieke situatie, en met name de oorlog in Oekraïne, door Friedman de ‘sleutel tot de russische nationale veiligheid’ genoemd, te begrijpen.

Haar, ter, Marie-Thérèse, *Rusland en het Westen: Zijn zij nou gek of zijn wij het?* (Deventer ³2022). – Vlot geschreven en levendig verslag over de ontwikkelingen in Rusland sinds de val van de Muur, met een apart hoofdstuk over Oekraïne en Belarus. Net als diverse andere hier genoemde auteurs hekelt de schrijfster de eenzijdigheid en vooringenomenheid van de westerse berichtgeving en benadrukt zij de noodzaak tot dialoog en wederzijds begrip. Een leven lang woonachtig in zowel Nederland als Rusland en Oekraïne kent de schrijfster beide werelden uit eigen ervaring, hetgeen het boek een duidelijke meerwaarde geeft, terwijl zij daarnaast over een zeer gedegen kennis beschikt. – Zeer leeswaardig. Doordat de bronverwijzingen ontbreken, kan de lezer de uitspraken in het boek helaas niet verder zelf nagaan. – Geactualiseerde uitgave uit januari 2022.

Jansen, Mark, *Grensland. De geschiedenis van Oekraïne* (Amsterdam ¹²2023). – Informatief boek dat een goed overzicht van het ontstaan van de oekraïense natie geeft. Vanwege de droge schrijfstijl en de vele statistische gegevens enigszins saai om te lezen. – In de herziene en bijgewerkte druk uit februari 2023 is aan het slot een hoofdstuk over de huidige oorlog in Oekraïne toegevoegd. Hierin herhaalt de auteur echter vooral het in de media gangbare, eenzijdige en bevooroordeelde standpunt, zodat dit hoofdstuk ons meer leert over de politieke correctheid van de auteur dan over de oorlog zelf. Wel heel onthullend is daarentegen het voorlaatste hoofdstuk over de interne tegenstellingen binnen Oekraïne, waarin ook het problematische oorlogsverleden en de nog altijd niet verdwenen ultranationalistische en fascistische, soms zelfs neonazistische tendensen niet worden verbloemd.

Krone-Schmalz, Gabriele, *Russland verstehen. Der Kampf um die Ukraine und die Arroganz des Westens* (München 2015; ned. vert.: *Rusland begrijpen. De strijd om Oekraïne en de arrogantie van het Westen* (Groningen 2016). – Als correspondent van de Duitse radio-omroep ARD in Moskou maakte de schrijfster de gebeurtenissen rond de Duitse eenwording en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie van heel nabij mee, net als de revolutie op het Majdan-plein in 2014. Ook sprak zij meermaals persoonlijk met Gorbatsjov. – Boeiend boek, dat een vurig pleidooi bevat om de eenzijdige berichtgeving omtrent het conflict in Oekraïne in de westerse media te doorbreken.

Lafontaine, Oskar, *Ami, it's time to go. Plädoyer für die Selbstbehauptung Europas* (Frankfurt am Main 2023). – Klein, uit drie delen bestaand boekje van de voormalige premier van de Duitse deelstaat Saarland, waarin de auteur op het gevaar van een nucleaire catastrofe wijst en klip-en-klaar stelling neemt tegen voortzetting van de oorlog in Oekraïne. Daarbij wordt de verzelfstandiging van Europa en het afschudden van de bevoogding door de VS door hem als een noodzakelijke voorwaarde beschouwd. – Met het essay van Abelow de enige uitgave in deze lijst, die speciaal naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne werd geschreven. Eveneens zeer aanbevelenswaard.

Ploeg, de, Chris Kaspar, *Ukraine in the Crossfire* (Atlanta 2017; ned. vert. *Oekraïne in het kruisvuur* (Breda 2016). – Buitengewoon informatieve en goed gedocumenteerde beschouwing over de Majdan-revolutie van 2014 en de gevolgen daarvan, met de nodige aandacht voor de geopolitieke achtergronden. – Fenomenaal boek, dat alle loftuitingen op het om-slag volledig verdient. Helaas laat de Nederlandse vertaling hier en daar nogal te wensen over. – Na lezing van dit boek (plus het boek van William Engdahl en de twee hier genoemde artikelen in *Der Spiegel*) kan er geen enkele twijfel meer over bestaan dat de omwentelingen in Oekraïne in 2004 en 2014 in feite het werk van de VS waren, zoals ook George Friedman heeft verklaard (zie noot 31 en Bijlage II).